

Oponentní posudek na rigorózní práci

Téma: Závěť

Autor: Mgr. Ing. Sandra Bartošová

Oponent: JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.

Tématem posuzované rigorózní práce je institut závěti. Hned na úvod je třeba konstatovat, že nelze sdílet obavu autorky předkládané práce Mgr. Ing. Sandry Bartošové, že jde snad na první pohled o téma *zahalené nádechem fádnosti*. Je naopak třeba souhlasit s jejím dalším výkladem, kterým naznačuje stálou aktuálnost dané problematiky. Je totiž sice nepochybné, že závěť je tradičním institutem dědického práva a zároveň nejčastějším případem pořízení pro případ smrti, současně však nelze odhlédnout od toho, že se jedná o institut, jehož jednotlivé aspekty doznaly v souvislosti s rekodifikací občanského zákoníku řady zásadních koncepčních změn. Markantně je to patrné již při porovnání rozsahu úpravy v závěti v občanském zákoníku z roku 1964 a v občanském zákoníku stávajícím. Jakkoliv od nabytí účinnosti občanského zákoníku uplynula již poměrně značná doba a problematice dědického práva, včetně institutu závěti, byla v tomto mezidobí věnována notná pozornost v rámci literárních výstupů, zůstává stále dostatečný prostor pro hledání odpovědí na mnohé doposud sporné otázky vztahující se k jednotlivým atributům pořízení závěti, jejímu obsahu, formě, ale i jejímu vztahu k jiným institutům dědického práva. Odpovědi na řadu těchto otázek je možné hledat v historických úpravách, pro řadu jiných může být přínosné srovnání s úpravami zahraničními. Lze tedy shrnout, že problematika závěti nepochybně skýtá dostatečný prostor pro vytvoření kvalitní a podnětné rigorózní práce.

Vzhledem k tomu, že je úkolem oponentního posudku především poukázání na sporné momenty odevzdaného textu, je však třeba hned na úvod podotknout, že autorka mohla daná východiska využít o něco lépe. Základní rozvržení práce je nepochybně přehledné. Již z tohoto rozvržení je však zřejmé, že poměrně značný rozsah práce je věnován jiným tématům než zcela aktuální úpravě, což je možná škoda. Jakkoliv jistě není chybou uvádět téma v širších historických souvislostech, je přeci jen na zvážení, zda je přiměřené věnovat danému výkladu *de facto* celou první čtvrtinu práce (včetně obsáhlého pojednání o úpravě římskoprávní, která je nad to značně rozsáhlejší než vymezení dané problematiky v téměř tisíciletém vývoji zkoumaného institutu v našem tuzemském právu před rokem 1811). K samotnému výkladu závěti se autorka dostává až na s. 57, když druhou část věnuje základním předpokladům dědění. Výklad podaný v části třetí se pak v určitém rozsahu vztahuje k problematice závěti spíše okrajově (např. výklad o povinném dílu a vydědění). Jednoznačně pozitivně je naopak možné hodnotit zařazení části čtvrté, zaměřené na vymezení institutu v závěti v německém právu.

Z pohledu obsahového, jakož i z pohledu věcné správnosti, je pak třeba bohužel učinit k odevzdanému textu nejednu kritickou připomínku. Hned v úvodu je přitom možné přednést jeden obecný negativní postřeh k častému pojetí výkladu. Autorka mnohde srovnává aktuální úpravu a

úpravu předchozí, tedy občanský zákoník z roku 1964. Pro čtenáře však může být postup, jakým tak činí, často poněkud matoucí. Za nepřilíš vhodné je možné považovat již označení stávajícího zákoníku za zákoník „nový“ (v textu NOZ), zatímco o zákoníku z roku 1964 je obvykle hovořeno pouze jako o „občanském zákoníku“ (v textu OZ). S ohledem na to, že autorka na mnoha místech o úpravě zákoníku z roku 1964 píše v přítomném čase, vzbuzuje u čtenáře nejistotu, jaká úprava vlastně aktuálně platí. Na několika místech přitom o dřívější úpravě píše zjevně jako o úpravě aktuální. Například na s. 43 v rámci výkladu o dědické způsobilosti právnických osob hovoří jako o aktuální úpravě o § 477 odst. 2 obč. zák. 1964, tak i o zrušeném zákonu o nadacích a nadačních fondech. Na s. 45 zase uvádí, že ke všem důvodům dědické nezpůsobilosti *nebude přihlíženo, pokud zůstavitel takové jednání dané osobě výslovně promine*. Současně pak dodává, že to *plyne z druhé věty § 469 občanského zákoníku...* Je však zřejmé, že § 469 stávajícího občanského zákoníku spadá o úpravy opatrovnickví. Navíc dřívější § 469 možnost *výslovného prominutí* neobsahoval. Jinde zase autorka pojednává o předchozí právní úpravě, ale citaci příslušného paragrafového ustanovení doplňuje zkratkou „NOZ“ čímž vzbuzuje dojem, že se jedná o úpravu aktuální (s. 62 – *Soud takovou osobu dle ustanovení § 10 odst. 1 NOZ zbavil způsobilosti k právním úkonům.*) atp.

Některá v práci učiněná tvrzení by z pohledu věcné správnosti jistě zasloužila bližší vysvětlení. Na s. 35 kupříkladu autorka uvádí, že v případě alografní závěti učiněné dle občanského zákoníku účinného do 31. 12. 2013 museli znát svědci obsah závěti. Toto tvrzení zjevně vztahuje k závěti učiněné před dvěma svědky. Dle § 476b občanského zákoníku z roku 1964 (v poslední znění před pozbytím účinnosti) však platilo, že: „Závěť, kterou nenapsal zůstavitel vlastní rukou, musí vlastní rukou podepsat a před dvěma svědky současně přítomnými výslovně projevit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Svědci se musí na závěť podepsat.“ Zákonná úprava tedy nevyžadovala znalost obsahu závěti ze strany svědků (rozdílně od závěti se třemi svědky - zůstavitel, který nemohl číst nebo psát, měl dle § 476c odst. 1 projevit svoji poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky, závěť přitom musela být před těmito třemi současně přítomnými svědky přečtena). Na stejné stránce autorka také uvádí, že po novelizaci občanského zákoníku v roce 1991 byla zavedena obligatorní forma notářského zápisu u závěti u osob mezi 15. a 18. rokem věku, *kteří uzavřely sňatek*. Dle tehdejšího občanského zákoníku však platilo obecně, že *nezletilí, kteří dovršili 15. rok, mohou projevit poslední vůli pouze formou notářského zápisu* (§ 476d odst. 2). Podmínku uzavřeného sňatku zákoník neobsahoval (lze jen připomenout, že v případě osoby 15leté by nebylo její splnění ani možné). Tato formulace byla přitom do zákonné úpravy vložena právě zákonem č. 509/1991 Sb. Polemizovat lze jistě i s tvrzením, že úmrtím fyzické osoby *nikterak nezanikají majetková práva či závazky* (s. 40). Na některých místech je věcná nesprávnost zjevně zapříčiněna nepozorností autorky. Na str. 44 tedy správně uvádí, že jsou dnes v zákonné úpravě vymezeny čtyři důvody dědické nezpůsobilosti, v následném výkladu však nepochopitelně vynechává pojednání o patrně nejčastějším důvodu dědické nezpůsobilosti, kterým je zavrženíhodný čin proti zůstavitelově poslední vůli.

Dílčí nepřesnosti je možné najít i v dalším výkladu. Kupříkladu na s. 52 počítá autorka u první dědické třídy pouze s omezenou reprezentací potomků do třetího stupně (zcela opomenut je rovněž registrovaný partner). U šesté dědické třídy zase uvádí jen potomky dětí sourozenců zůstavitele a potomky zůstavitelových prarodičů. Zákon však počítá toliko s dětmi dětí sourozenců zůstavitele (tedy nikoliv se všemi potomky) a dětmi prarodičů zůstavitele (s tím, že není-li některé z dětí, dědí jeho děti). Právo povolát dědice není dle § 1496 ObčZ *vylučným osobním vlastnictvím zůstavitele*, ale jeho *osobním právem* (s. 60). Omezení ve svéprávnosti je třeba odlišovat od částečné svéprávnosti osoby nezletilé (pojem nesvéprávná osoba není totožná s pojmem osoba omezená ve svéprávnosti –

s. 62). K platnému pořízení ústní závěti je třeba tří, nikoliv dvou svědků (s. 68). Veřejná listina je dnes z pohledu hmotného práva definována spíše v § 567 ObčZ (s. 76). Za zcela přesné nelze považovat ani tvrzení, že nepominutelný dědic nemá nikdy právo na podíl na pozůstalosti (s. 104) – většina nepominutelných dědiců pravidelně dědí v pozici zákonných dědiců. Z tohoto pohledu je třeba považovat za nepřesné i tvrzení, že nepominutelný dědic je dědicem v pravém slova smyslu, jen byl-li mu povinný díl zůstaven v podobě dědického podílu (s. 105) atp.

Řada věcných nepřesností je patrně důsledkem čerpání informací z neaktuálních zdrojů. Tak kupříkladu na s. 36 autorka vymezuje, co se rozumí smrtí z lékařského hlediska. Pomineme-li skutečnost, že definice smrti dle transplantčního zákona (č. 285/2002 Sb.) má sloužit pro specifické potřeby dané právní úpravy, nelze přehlédnout, že autorkou citovaná definice § 2 písm. e) uvedeného zákona odpovídá jeho původnímu znění. V pozdějších novelizacích byla v daném ustanovení za smrt označena jednak situace, kdy je smrt důsledkem nevratné ztráty funkce celého mozku, včetně mozkového kmene, ale i situace, kdy dojde k nevratné zástavě krevního oběhu. Mnohem zásadnější z pohledu tématu (jakož i z pohledu úsilí získání titulu v oboru občanského práva) je však přehlédnutí zrušení § 195 až 200 o.s.ř. Řízení o prohlášení za mrtvého bylo přesunuto do § 54 zákona o zvláštních řízeních soudních. Je patrné, že při stávající rozsáhlosti právního řádu, jakož i vzhledem k rozsahu neustále probíhajících změn, je možné přehlédnutí některých změn omluvit, zejména jde-li o změny aktuální či zcela dílčí. Přesun řízení dříve vymezených v § 175a a násl. o.s.ř. do zákona o zvláštních řízeních soudních je však již přeci jen poměrně staršího data a jistě nejde pouze o dílčí změnu úpravy. Jiným případem může být konkludentní odpuštění skutků zakládajících dědickou nezpůsobilost, kterou stávající úprava neumožňuje (prominutí musí být výslovné - § 1481 ObčZ – s. 46). Na jiném místě autorka uvádí, že notář zapisuje závěť pořízenou ve formě veřejné listiny do Centrální evidence závětí (s. 76) a pomíjí tak, že tato evidence byla nahrazena Evidencí právních jednání pro případ smrti, v níž se evidují také závěti, listiny o vydědění a listiny o zrušení těchto listin evidované do 31. 12. 2013 v Centrální evidenci závětí atp.

Autorka shromáždila více než reprezentativní vzorek odborných zdrojů včetně řady cizojazyčných publikací, jejichž užití se jasně odráží v pasáži pojednávající o úpravě německého práva. Citováno je v intencích platné citační normy. Výtku je třeba učinit pouze k nejednotné podobě citačního aparátu. Autorka použité zdroje uvádí různým způsobem, a to i když se jedná o totožný zdroj užitý v práci vícenásobně. Příkladem může být podoba poznámek pod čarou na s. 23. Autoři citovaného komentáře F. Rouček a J. Sedláček jsou jednou uváděni jako „ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.“ jindy zase jako „ROUČEK, SEDLÁČEK, Jaromír“, v další poznámce zase jen jako „ROUČEK, SEDLÁČEK“. Nejednotnost citací se projevuje v celé práci (někde jsou např. autoři uváděni velkým písmem někde malým /např. s. 48 – Mikeš, J., Muzikář, L./; někde autorka pro jejich oddělení užívá čárku, jindy středník atp.). Jakkoliv jde o nedostatky formálního rázu, naznačují poněkud nedůsledný přístup k závěrečné revizi odevzdaného textu.

Práce je psána přehledným způsobem. Stylistika autorky je srozumitelná. Jen občas možná poněkud zbytečně sklouzává k určitému beletristickému stylu vyjadřování (např. s. 35 – *Poučení novodobou historií 26 let a možná o trochu chytřejší než dříve...*; s. 102 – odkaz na pohádku o Pyšné princezně). Občas také zaujme užití množného čísla (např. s. 51 - *Jsme si vědomi...*; s. 65 – *Domníváme se...*; s. 94 - *Podle našeho názoru...*), které evokuje představu kolektivního autorství práce. Na mnoha místech je pak možné se setkat se zbytečnou terminologickou nejednotností (např. užívání jak spojení *dědické*

tak *pozůstalostní řízení*; synonymicky užívá pojmy *neopominutelný* a *nepominutelný* dědic; užívání pojmu *právní úkon* namísto *právního jednání* aj.).

Lez shrnout, že předložená rigorózní práce svými základními charakteristikami naplňuje požadavky kladené na daný typ závěrečné práce. Současně je však třeba podotknout, že uchazečka zůstala jejím zpracování mnohé dlužna. Jakkoliv je rozsah práce více než dostatečný, je zřejmé, že větší pozornost mohla být přeci jen věnována přímo aktuální úpravě, jejíž mnohé aspekty mohly být rozebrány hlouběji a s větší pečlivostí. Výrazně větší důraz měl být kladen na věcnou správnost odevzdaného textu. Na řadě míst je důvodem tohoto nedostatku insuficientní rozlišování mezi výkladem o stávající a předchozí úpravě. Lepší mohla být i finální revize formální podoby práce, zejména pak poznámkového aparátu. Práci s ohledem na uvedené k obhajobě doporučuji, je však zřejmé, že autorka by se měla pokusit v jejím průběhu o vysvětlení učiněných výtek a současně by měla prokázat velmi dobrou orientaci ve zvoleném tématu.

Otázky:

- 1) Uchazečka by se v rámci obhajoby mohla zaměřit například na dodatečné zhojení nedostatků formy závěti, které připouští na s. 60. Rozvést by mohla zejména myšlenku, že zhojení je možné do doby, než je splněno.
- 2) Jak nahlížet na vedení ruky při sepisování závěti osobou nemohoucí? Jde o závěť neplatnou (viz s. 64)? K jakým důsledkům vede bezprávná výhrůžka při pořízení závěti?

V Plzni dne 18. dubna 2022

JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.